

УДК 371.13

DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-25

І. МАХУЛІ,
*аспірант кафедри педагогіки та психології
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ПОЛІЕТНІЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті здійснено аналіз ефективності впровадження педагогічної технології формування готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища. У результаті педагогічного експерименту встановлено, що більшість респондентів експериментальної групи мають високий та середній розвиток показників. Установлено, що у більшості студентів зацікавлене ставлення до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища, вони вважають її важливою для свого майбутнього, мають пізнавальний інтерес на підставі особистісних потреб, глибоку переконаність у значущості поліетнічного освітнього простору, знань його специфіки. Більшість представників експериментальної групи володіють необхідними практичними навичками та вміннями щодо роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища, у т. ч. вміннями працювати з багатокультурним дитячим колективом, запобігати виникненню в освітньому середовищі непорозуміннь на етнічному ґрунті; уміють взаємодіяти з батьками учнів у поліетнічному середовищі. Доведено, що контрольна та експериментальна групи за своїми показниками достовірно відрізняються; зміни, що зафіксовано в експериментальній групі наприкінці формувального експерименту, є статистично значущими порівняно з його констатувальним етапом, що є яскравим підтвердженням того, що процес формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища за умов його організації як педагогічної технології є ефективним.

Ключові слова: педагогічна технологія, формування готовності, майбутній учитель гуманітарної спеціальності, поліетнічне освітнє середовище.

В статье представлен анализ эффективности внедрения педагогической технологии формирования готовности будущих учителей гуманитарных специальностей к работе в условиях полиэтнической образовательной среды. В результате педагогического эксперимента установлено, что большинство респондентов экспериментальной группы имеют высокий и средний уровень развития показателей. Установлено, что у большинства студентов заинтересованное отношение к работе в условиях полиэтнической образовательной среды, они считают ее важной для своего будущего, имеют познавательный интерес на основании личностных потребностей, глубокую убежденность в значимости полиэтнического образовательного пространства, знаний его специфики. Большинство представителей экспериментальной группы обладают необходимыми практическими навыками и умениями по работе в условиях полиэтнической образовательной среды, в т. ч. умениями работать с поликультурным детским коллективом, предотвращать возникновение в образовательной среде недоразумений на этнической почве, умеют взаимодействовать с родителями учеников в полиэтнической среде. Доказано, что контрольная и экспериментальная группы по своим показателям достоверно отличаются: изменения, которые зафиксированы в экспериментальной группе в конце формирующего эксперимента, являются статистически значимыми по сравнению с его констатирующим этапом, что является ярким подтверждением того, что процесс формирования готовности будущих учителей к работе в условиях полиэтнической образовательной среды в условиях организации как педагогической технологии является эффективным.

Ключевые слова: педагогическая технология, формирование готовности, будущий учитель гуманитарной специальности, полиэтническая образовательная среда.

Постановка проблеми. Попередньо нами було теоретично обґрунтовано та практично розроблено педагогічну технологію формування готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища як сукупність і послідовність форм, методів і засобів [1]. Зазначена готовність є основою активної професійної позиції майбутнього вчителя, що спонукає до нового світогляду як способу визначення особистої позиції людини, яка виконує соціально-політичну, науково-теоретичну, філософську, релігійну, морально-естетичну, культурологічну орієнтації в сучасному багатонаціональному суспільстві.

Саме такі вимоги необхідні для створення організованого та цілеспрямованого педагогічного впливу на університетську підготовку майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у контексті формування в них готовності до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища. Нами також встановлено, що підготовка студентів на засадах розвитку особистісних якостей та здібностей, які дозволяють здійснювати педагогічну діяльність відповідно до національних особливостей та культурних традицій етнічних груп і спільнот, є необхідною складовою професійної підготовки, запорукою ефективної фахової діяльності в умовах полікультурності суспільства.

Наступним кроком дослідження стане аналіз ефективності розробленої нами педагогічної технології.

Аналіз останніх досліджень. Важливість порушеної проблеми визначена в чинній нормативно-правовій базі України та світу (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про національні меншини в Україні», «Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді», «Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року», «Рамкова конвенція про захист національних меншин», «Гаазькі рекомендації Верховного комісара ОБСЄ щодо прав національних меншин на освіту» тощо).

Фундаментальним теоретико-методичним підґрунтям проблеми формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, у яких виокремлено такі напрями розв'язання окресленого питання: історичні аспекти підготовки вчителів до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища (Л. Войналович, Н. Петрошук), використання етнопедагогіки, національного виховання в освітньому процесі (К. Юр'єва, В. Кузь, Н. Побірченко, М. Стельмахович, О. Ярошинська, І. Хлисту́н, Н. Жмуд, Е. Ананьян).

Особливий інтерес становлять сучасні наукові дослідження з формування поліетнічної компетентності студентів (І. Бахов, С. Амеліна, Н. Ткачова, О. Гуренко, О. Антонова, Л. Султанова, Є. Бубнов, О. Хору́жа, С. Цибрило, М. Моцар), формування готовності майбутніх учителів початкової освіти до роботи з батьками в поліетнічному середовищі (Т. Коваль) та ін. У дослідженнях встановлено, що поліетнічна компетентність майбутнього вчителя є необхідним результатом професійної підготовки, а також запорукою ефективної професійної діяльності в умовах багатонаціонального суспільства.

У процесі наукових пошуків також встановлено, що попередні дослідження було реалізовано переважно в площині історико-педагогічних витоків, а також слабо враховували широкі можливості гуманітарної освіти, що розкриває широкі можливості щодо реалізації нашого дослідження.

Формулювання мети. Мета статті – здійснити аналіз ефективності впровадження педагогічної технології формування готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. За традицією, що склалася в педагогічних дослідженнях, здійснюється певна послідовність дій задля доведення ефективності експерименту. Як зазначає С. Сисова, саме педагогічний експеримент є тим комплексом методів дослідження, який забезпечує науково-об'єктивну та доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези [102, с. 122–123].

У межах констатувального експерименту ми здійснили відбір контрольної та експериментальної груп (254 і 266 студентів відповідно) і довели, що вони є рівноцінними за показниками критеріїв. Мета цього етапу дослідження полягала в отриманні даних для порівняльного кількісного та якісного аналізу показників критеріїв педагогічної технології формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища.

По закінченні формувального експерименту ми за допомогою обґрунтованих критеріїв (мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний і творчий), їхніх показників (низький, середній та високий) та наявного методичного інструментарію порівняли характеристики двох груп, що дозволило довести ефективність розробленої та впровадженої нами технології, у межах якої ми намагалися реалізувати низку складників:

- оновлення змісту навчальних дисциплін: «Історія України», «Етнопедагогіка та педагогічна психологія», «Релігієзнавство», «Історія педагогіки», «Педагогічні технології», «Культурологія»;
- презентація діяльності університетських Центрів розвитку компетентностей;
- розроблення навчальної дисципліни за вибором: «Поліетнічний освітній простір»;
- оновлення змісту педагогічної практики, науково-дослідної роботи студентів.

У процесі впровадження розроблених нами форм і методів у практику університетської освіти ми намагалися, щоб майбутні учителі в рамках професійної діяльності враховували національну приналежність школярів, національно-культурний склад учнів шкіл, використовували в роботі знання народної педагогіки, у т. ч. художньо-літературних творів, краєзнавчого історичного матеріалу, окремих традицій, звичаїв тощо.

Перейдемо до аналізу результатів формувального експерименту (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка ефективності педагогічної технології формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах поліетнічного освітнього простору в межах формувального та констатувального експериментів

№	Критерій	Групи	Рівні розвитку, %					
			Низький		Середній		Високий	
			КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ
1	Мотиваційний	КГ	44,0	28,1	46,6	63,2	9,4	8,7
		ЕГ	40,2	16,7	51,6	57,2	8,2	26,1
2	Когнітивний	КГ	38,8	33,8	51,0	53,3	10,2	12,9
		ЕГ	37,7	11,8	51,1	59,7	11,2	28,5
3	Операційний	КГ	37,4	23,3	54,4	65,1	8,2	11,6
		ЕГ	35,5	15,2	57,2	60,6	7,1	24,2
4.	Рефлексивний	КГ	37,6	28,0	54,1	62,2	8,3	9,8
		ЕГ	35,8	16,9	57,2	57,9	7,0	25,2
5.	Творчий	КГ	40,1	33,5	50,6	53,0	9,3	13,5
		ЕГ	37,9	15,2	53,3	59,7	8,8	25,1
Загальний рівень		КГ	39,6	29,3	51,3	59,4	9,1	11,3
		ЕГ	37,4	15,2	54,1	59,0	8,5	25,8

У табл. 1 застосовано позначення: КЕ – констатувальний експеримент, ФЕ – формувальний експеримент, КГ – контрольна група, ЕГ – експериментальна група.

Як свідчать результати дослідження, студенти груп зазнали змін відповідно до виділених нами показників критеріїв.

Розглядаючи мотиваційний критерій, зазначимо, що в експериментальній групі майже в 3 рази збільшено кількість майбутніх учителів з високим рівнем показників (було 8,2 %, стало 26,1 %) і більше ніж у 2 рази зменшено їх кількість з низьким рівнем (було 40,2 %, стало 16,7 %). У контрольній групі зміни також відбулися, але не такі помітні. Установлено, що переважна більшість студентів (63,2 %) мають середній рівень показників (було 46,6 %). Зменшено кількість осіб з низьким рівнем показників (було 44,0 %, стало 28,1 %), що, безсумнівно, є позитивною тенденцією. Кількість осіб з високим рівнем показників знижено (було 9,4 %, стало 8,7 %).

У більшості представників експериментальної групи зацікавлене ставлення до роботи в умовах поліетнічного освітнього простору, вони вважають її важливою для свого майбутнього, мають пізнавальний інтерес на підставі особистісних потреб, глибоку переконаність у значущості поліетнічного освітнього простору, знань його специфіки. Студенти розуміють поліетнічне освітнє середовище як позитивне явище, намагаються підвищити власний полікультурний рівень, рівень батьків учнів. Вони позитивно ставляться до різних національних меншин, виявляють людяність, толерантність, вираженість, створюють умови для розвитку особистості в умовах багатонаціонального суспільства.

Аналіз показників мотиваційного критерію підтверджує теоретичні висновки про те, що мотиваційна сфера особистості зумовлює формування професійної готовності. Відтак, мотиваційну складову технології формування готовності до роботи в умовах поліетнічного освітнього простору ми розглядаємо як системоутворювальну в процесі фахової підготовки студентів.

Аналізуючи когнітивний критерій, констатуємо ідентичні тенденції до попереднього. Так, майже в 2,5 рази збільшено кількість респондентів експериментальної групи, які мають високий рівень показників (було 11,2 %, стало 28,5 %), а також майже в 3 рази зменшено кількість осіб із низьким рівнем показників критерію (було 37,7 %, стало 11,8 %). Зазначимо, що в контрольній групі позитивні зміни також відбулися, але вони не є статистично значущими: низький рівень – було 38,8 %, стало 33,8 %; високий рівень – було 10,2 %, стало 12,9 %.

Доведено, що студенти мають міцні знання про специфіку роботи в школах національних меншин, знайомі з особливостями поліетнічного освітнього середовища. У них наявний інтерес до здобуття педагогічних знань на заняттях і в межах педагогічної практики. Вони зацікавлені активною роботою з батьками учнів шкіл національних меншин. Установлено, що респонденти експериментальної групи розуміють загальні засади роботи в умовах поліетнічного освітнього простору (базові поняття, тенденції, механізми реалізації тощо), сучасні педагогічні технології, фахові інновації, особливості професійної діяльності викладачів у межах багатоосвітнього освітнього середовища.

У процесі бесід зі студентами встановлено, що частково вдалося подолати деякі проблеми: відсутність спеціальної літератури з питань багатонаціонального освітнього середовища (створення онлайн-бібліотеки, розроблення електронного навчального курсу тощо); відрив освітнього процесу в університеті від практичної діяльності вчителя, відсутність достатньої підтримки з боку науково-педагогічних працівників у контексті підготовки студентів до роботи в поліетнічному освітньому середовищі (упровадження спеціально розробленої нами педагогічної технології) та ін.

Інший критерій – операційний. Для студентів контрольної та експериментальної груп характерна позитивна динаміка показників. Констатуємо статистично достовірне збільшення кількості майбутніх учителів експериментальної групи, яких оцінено за високим рівнем показника (було 7,1 %, стало 24,2 %), зменшення – за низьким рівнем (було 35,5 %, стало 15,2 %), а також статистично недостовірне збільшення кількості осіб контрольної групи, яких оцінено за високим рівнем показника (було 8,2 %, стало 11,6 %), зменшення – за низьким рівнем (було 37,4 %, стало 23,3 %).

Ми довели, що більшість представників експериментальної групи володіють необхідними практичними навичками та вміннями щодо роботи в умовах поліетнічного освітнього простору, у т. ч. уміннями працювати з багатокультурним дитячим колективом, запобігати виникненню в освітньому середовищі непорозумінь на етнічному ґрунті; уміють взаємодіяти з батьками учнів в поліетнічному середовищі. Студенти заради наукового результату беруть активну участь у науково-дослідній роботі кафедр і заходах змагального характеру (конкурси наукових робіт, олімпіади, виставки), виступають на наукових конференціях і семінарах, активно й зацікавлено обговорюють результати науково-дослідних проєктів, можуть самостійно ставити педагогічні завдання, мають наполегливість у подоланні труднощів під час роботи з ними, активні в самовдосконаленні (бажання бути не гірше за інших, прагнення до лідерства, саморозвитку).

Розглядаючи рефлексивний критерій, зазначимо, що в експериментальній групі більше як у 3 рази збільшено кількість майбутніх учителів з високим рівнем показників (було

7,0 %, стало 25,2 %) і більше як у 2 рази зменшено їх кількість із низьким рівнем (було 35,8 %, стало 16,9 %). У контрольній групі зміни також відбулися, але не такі помітні. Насамперед зазначимо, що переважна більшість респондентів (62,2 %) мають середній рівень показників (було 54,1 %). Зменшено кількість осіб з низьким рівнем показників (було 37,6 %, стало 28,0 %), що, безсумнівно, є позитивною тенденцією. Кількість осіб з високим рівнем показників підвищено, але не так стрімко, порівняно з експериментальною групою (було 8,3 %, стало 9,8 %).

У більшості представників експериментальної групи розвинуто вміння планувати власну діяльність, бачити допущені помилки й недоліки. Студенти можуть їх коректувати (сформовані навички самоаналізу, наявні навички самокорекції). Респонденти адекватно оцінюють свою готовність до роботи в школах національних меншин, спроможні її вдосконалювати, вони відчують потребу в самовдосконаленні, усвідомлюють необхідність оволодіння спеціальними прийомами діяльності. Як показує практика, студенти пов'язують отримані знання з майбутньою професійною діяльністю в багатонаціональному освітньому просторі, критично ставляться до власних можливостей і здібностей, мають прагнення до самоосвіти.

Останній критерій, який ми розглядаємо, творчий. Як і в попередньому випадку, в експериментальній групі майже в 2,5 рази збільшено кількість студентів з високим рівнем показників (було 8,8 %, стало 25,1 %) і більше ніж у 2,5 рази зменшено їх кількість із низьким рівнем (було 37,9 %, стало 15,2 %). У контрольній групі також відбулися певні зміни. Так, переважна більшість респондентів (53,0 %) мають середній рівень показників (було 50,6 %). Зменшено кількість осіб з низьким рівнем показників (було 40,1 %, стало 33,5 %), що, безсумнівно, є позитивною тенденцією. Кількість осіб з високим рівнем показників підвищено, але не так стрімко, порівняно з експериментальною групою (було 9,3 %, стало 13,5 %).

Як встановлено за результатами формувального експерименту, більшість студентів мають яскраво виражені творчі здібності в контексті роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища. Вони виявляють ініціативу й самостійність, активність, наполегливість у діяльності, яка приваблює. Мають відповідальність за рішення, прийняті в нестандартній ситуації, прагнуть до змін та інновацій. Респонденти професію вчителя вважають творчою, у запропонованих завданнях віддають перевагу творчим. Вони здатні до створення власного творчого продукту в умовах багатонаціонального освітнього середовища. Цей критерій яскраво засвідчує, як саме змінюється особистість майбутнього вчителя – від початківця до творця, від традиційного використання знань, умінь і навичок – до аналізу та критичного мислення.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз експериментальних даних дозволив нам довести таке: 1) контрольна та експериментальна групи за своїми показниками достовірно відрізняються; 2) зміни, що зафіксовано в експериментальній групі наприкінці формувального експерименту, є статистично значущими порівняно з його констатувальним етапом, що є яскравим підтвердженням того, що процес формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах поліетнічного освітнього середовища за умов його організації як педагогічної технології є ефективним. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукової проблеми. До перспективних напрямів подальших дослідних пошуків відносимо розроблення проблеми формування готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до роботи в умовах поліетнічного освітнього простору засобами неформальної та інформальної освіти.

Список використаної літератури

1. Макхулі І. Технологія формування готовності майбутніх учителів до роботи в школах національних меншин / І. Макхулі // *East european scientific journal*. – 2018. – № 7. – С. 15 – 21.
2. Сисоева С.О. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник / С.О. Сисоева, Т.Є. Кристопчук. – Рівне : Волинські обереги, 2013. – 360 с.